

УДК [378.147:371.133] (410/71)

Т.О. Семенченко

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ

У статті розкрито організаційно-змістові особливості практичної підготовки майбутніх учителів у англомовних країнах (Великобританія, Канада).

Ключові слова: практична підготовка майбутніх учителів, практична педагогічна діяльність, педагогічна практика, студент-практикант.

В статье раскрыто организационно-содержательные особенности практической подготовки будущих учителей в англоязычных странах (Великобритания, Канада).

Ключевые слова: практическая подготовка будущих учителей, практическая педагогическая деятельность, педагогическая практика, студент-практикант.

The article reveals the peculiarities of initial teacher practical training in English-speaking countries (the UK and Canada).

Key words: initial teacher practical training, practical pedagogical activity, pedagogical practice, student-trainee.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства зростає вагомість особистості вчителя як основного провідника значущої для суспільства інформації, головної дієвої особи виховного процесу, через діяльність і вплив якого формується громадянин, зміцнюється інтелектуальний та духовний потенціал нації. Системи освіти Великобританії та США виконують місію забезпечення кожного, хто прагне навчатися, не лише знаннями й уміннями, необхідними у сучасному світі економічної, політичної, технологічної, інформаційної, освітньої і культурної глобалізації, але й формують у молодого покоління життєві компетентності та громадянські якості. У цьому контексті вагомим значення набуває виявлення особливостей підготовки майбутніх учителів у англомовних країнах (Великобританія, США, Канада, Австралія), зокрема – їх практичної підготовки, від змісту, форм та методів якої значною мірою залежить рівень професійної компетентності майбутніх учителів.

Аналіз актуальних досліджень. Зарубіжний досвід професійної підготовки майбутніх учителів вивчали І.В. Гушлевська, Л.П. Пуховська та ін. Зокрема, досліджено різні аспекти педагогічної освіти у США (В.С. Дикань, Т.С. Кошманова, С.В. Нагач, Т.Ю. Осадча,

К.В. Рибачук, Р.М. Роман, Л.Є. Смалько, Т.Г. Чувакова та ін.), Великобританії (Н.М. Авшенюк, В.М. Базуріна, І.П. Задорожна, Ю.В. Кіщенко, О.Ю. Леонтьєва, А.В. Соколова, Н.П. Яцишин та ін.), Канаді (Н.В. Мукан, Л.О. Карпинська та ін.).

За наявності значимих наукових досягнень простежується недостатнє дослідження проблеми практичної підготовки вчителів у англomовних країнах. Окремі аспекти питання розкривалися у працях В.М. Базуріної (змістовно-організаційні засади педагогічної практики майбутніх учителів іноземних мов у вищих навчальних закладах Великобританії), Ю.В. Кіщенко (сутність та види педагогічної практики майбутніх учителів у професійних педагогічних закладах Англії та Уельсу), Н.В. Мукан (види педагогічної практики майбутніх учителів на факультетах освіти вищих навчальних закладів Канади), М.В. Нагач (методи практичної підготовки майбутніх учителів у школах професійного розвитку США), К.В. Рибачук (моделі лабораторно-клінічного навчання майбутніх учителів у вищих навчальних закладах США). Однак, не було проведено спеціального наукового дослідження, присвяченого саме цілісному розгляду практичної підготовки майбутніх учителів у англomовних країнах.

Мета статті – з'ясувати організаційно-змістові особливості практичної підготовки майбутніх учителів у англomовних країнах (Великобританія, Канада).

Виклад основного матеріалу. Чинний законодавчий акт у галузі освіти Великобританії Circular 9/92 [9] засвідчує, що жоден ступінь чи кваліфікація на шляху до статусу компетентного вчителя не може присвоюватися, якщо студент не виявив у межах класної кімнати здатності ефективно навчати та регулювати поведінку учнів. Крім того, студентам надається можливість спостерігати за роботою професійних учителів як у початковій, так і середній школі, разом з досвідченим вчителем проводити частину уроку та, будучи впевненим у власних силах, самостійно навчати учнів упродовж тривалого періоду у декількох школах.

Документ [9] визначає мінімальну кількість часу, відведену на перебування студентів у школі:

а) 24 тижні для денних однорічних та дворічних конвертованих курсів на одержання післядипломного свідоцтва з педагогіки;

б) 24 тижні для денних дворічних та трирічних базових університетських курсів;

в) дві третини додаткового періоду підготовки вчителів на одержання окремого свідоцтва з педагогіки у межах чотирирічних базових університетських курсів;

- г) 32 тижні для всіх інших денних чотирирічних курсів;
- д) 18 тижнів для заочних курсів.

Педагогічна практика представлена двома різновидами: пасивна та активна. В.М. Базуріною проаналізовано зміст педагогічної практики студентів у педагогічних навчальних закладах, що здійснюють підготовку бакалаврів освіти. Упродовж I – IV семестрів основна діяльність студентів-практикантів спрямована на ознайомлення з навчально-виховним процесом, особливостями діяльності школи і класу. Студенти вивчають необхідну відповідну документацію, ведуть щоденники педагогічних спостережень за роботою вчителя, знайомляться з адміністрацією, учнями та батьками. Програма V – VI семестрів передбачає вивчення програм, підручників, організацію навчальної діяльності у школі, складання проектів планів, написання конспектів уроків. VII і VIII семестри доповнюються виховною і навчальною роботою, що містить проведення індивідуальної роботи з учнями, перевірку зошитів та контрольних робіт, заповнення щоденників успішності, відвідування виховних заходів. Упродовж IX – XII семестрів студенти-практиканти самостійно проводять уроки, відвідують уроки колег-практикантів, а потім разом із наставником обговорюють їх, заповнюють журнали, проводять індивідуальну, позакласну й позашкільну роботу з учнями [1].

У межах післядипломного курсу PGCE навчання також поєднує теоретичну та практичну підготовку. Педагогічна практика в школі починається з перших тижнів навчання та є основним компонентом підготовки. Вона складається із трьох фаз: ознайомлювальної (1 – 14 тижні), консолідуючої (15 – 27 тижнів) та прогресивної (28 – 36 тижні) [10].

Перші вісім тижнів навчання розподілені між заняттями в університеті та школою. Упродовж цього часу (принаймні три дні на тиждень) студенти проводять у школі за місцем проживання, де вони ознайомлюються з організацією функціонування школи, формують позитивні стосунки з колегами та учнями, спостерігають за роботою вчителів та поступово залучаються до планування уроків і навчання учнів під керівництвом ментора. Шість послідовних тижнів – з дев'ятого по чотирнадцятий – становлять першу блок-практику та передбачають перебування у школі за місцем проживання. Студенти залучаються до всіх аспектів навчання у своєму класі за обов'язкової підтримки ментора та інших досвідчених колег. Після закінчення останнього тижня завершується перший семестр, і до університету студенти повертаються після Різдва.

З 15 по 27 тиждень триває консолідуюча фаза, що охоплює подалше навчання в університеті, рефлексію першої блок-практики та пасивної практики в початковій школі (все це упродовж одного тижня) та шість наступних тижнів блок-практики у Complementary School (непідприємницька організація, основним напрямом діяльності якої є надання знань з мови та літератури).

Заключною є прогресивна фаза практичної педагогічної діяльності. Студенти повертаються для проходження шеститижневої практики у школі за місцем проживання. Окрім звичайних обов'язків щодо проведення уроків упродовж одного тижня студенти виконують позакласну або громадську роботу.

У Канаді практична підготовка майбутніх учителів можлива в межах короткотривалих (1 – 2 роки) та довготривалих (4 – 5 років) курсів.

У канадському університеті міста Торонто практична підготовка в межах короткотривалого (однорічного) курсу представлена трьома компонентами: STEP (Student Teacher Experience Program), власне практика та інternатура [8]. Програма отримання досвіду надає можливість майбутнім учителям підготуватися до етапу практичної діяльності. Упродовж цього періоду майбутні вчителі знайомляться з учнями та життям класу, спостерігаючи та співпрацюючи з учителями.

Практичний компонент складається з етапу ознайомлення зі школою та практичної діяльності. Етап ознайомлення зі школою триває два дні та припадає на останній тиждень перед кожним початком практичної діяльності. Час відводиться для того, щоб директор школи або уповноважена ним особа проінформували практикантів щодо діяльності навчального закладу, ознайомили з його структурною організацією, функціями та обов'язками практикантів, матеріально-технічним оснащенням школи, познайомили з учителями-наставниками. Практична діяльність передбачає два чотиритижневих блоки. Учителі початкової школи проходять окремо кожний блок у початкових (JK – Grade 3) та молодших (Grades 4 – 6) класах, вчителі середньої школи – у молодших (Grades 4 – 6) та середніх класах (Grade 7 or 8). Навчальні заклади, до яких направляються практиканти, для кожного блоку мають бути різними.

Інternатура дозволяє збагатити та доповнити наявний у майбутніх учителів педагогічний досвід. Зазвичай місцями для інternатури є школи, хоча можуть бути й інші місця (центральне телебачення, художня галерея тощо).

У канадському університеті Альберта програма однорічної підготовки вчителів складається з двох семестрів: вступного професійного (Introductory Professional Term) та прогресивного професійного семестру (Advanced Professional Term) [6]. Структура вступного та прогресивного суттєво не відрізняється: заняття в університеті, ознайомлювальний етап для вступного семестру, власне практика у школі — 5 тижнів для вступного семестру, 9 — для прогресивного. Упродовж вступного семестру студенти на першому тижні отримують загальну інформацію про засади діяльності освітнього закладу, спостерігають за стилем та методами роботи вчителя, допомагають йому в навчанні малих груп учнів та індивідуальній роботі з дітьми, починають вести щоденник спостережень, складають план роботи у школі на період практики, проводять частину уроку або повний урок у малій групі разом з учителем або декілька студентів-практикантів разом із наставником навчають увесь клас, відвідують щотижневі семінари за участю директора та викладацького складу школи. На другому тижні практиканти мають право проводити однаковий за змістом урок у різних групах, на третьому — серію уроків. На четвертому тижні практиканти вже працюють самостійно й з усім класом, але під наглядом вчителя, даючи серію уроків: або окремі уроки, або 3 — 4 послідовних уроки у межах певної теми за програмою. П'ятий тиждень передбачає підвищену зайнятість студентів, що становить щоденне викладання упродовж половини навчального дня. На цьому ж тижні студенти завершують оформлення необхідної документації, повертають до фонду школи методичні та матеріально-технічні матеріали, що використовувалися ними під час практики. Перший тиждень прогресивного семестру вимагає від студентів, окрім організаційної діяльності (ознайомлення зі школою, складання індивідуального плану роботи, ведення щоденника спостережень, відвідування семінарів, індивідуальних зустрічей з наставником), проведення уроків у малих групах, далі — не менше, ніж два уроки і нарешті — відповідальність за учнів класу як у стінах навчальної аудиторії, так і в процесі позакласних заходів. На другому і третьому тижні студенти самостійно планують та проводять уроки. Їх навантаження становить 50% від навантаження вчителя, а з четвертого по шостий тиждень поступово зростає до 80% і залишається на рівні 80% упродовж сьомого та восьмого тижнів. Дев'ятий тиждень завершує педагогічну роботу у школі, тому обсяг викладання зменшується до 50% від навантаження вчителя. Маючи більше вільного часу, студенти можуть відвідувати уроки інших практикантів, завершувати роботу над звітною документацією.

У межах довготривалого курсу навчання в університеті Торонто (5 років) практична підготовка починається на третьому році навчання з 12 – 15 годин пасивної практики у школі [8]. На четвертому курсі активна та пасивна практики поєднані разом у блок Practicum 1 тривалістю у 32 дні. Практикуму передує 6 – 8-денний ознайомлювальний етап. П'ятий рік навчання передбачає 4 тижні практики Practicum 2 з основною частиною активної практики.

Сучасні умови життя вимагають від фахівця-педагога вміння швидко реагувати на досягнення в науці та опанувати раціональні прийоми роботи. Тому поширеними стали розроблені закладами освіти екстракороткотривалі програми підготовки вчителів, змістовно універсальні в англomовних країнах та сертифікаційно котиrowані у багатьох країнах світу.

Кваліфікації програми CELTA [5] та DELTA [7] розроблені Кембриджським Університетом для викладачів англійської мови як іноземної, що прагнуть підвищити професійний рівень. Програми CELTA (Certificate of English Language Teaching to Adults) та DELTA (Diploma of English Language Teaching to Adults) здійснюють підготовку фахівців до навчання англійської мови учнів віком від 16 років. Курси CELTA та DELTA побудовано так, щоб слухачі не лише здобували теоретичні знання про викладання мови на основі комунікативного підходу, але й одразу мали змогу застосовувати їх на практиці під наглядом досвідчених тренерів. Метою курсу є забезпечення студентів базою теоретичних знань та практичних умінь і навичок для викладання англійської мови учням з різним рівнем володіння мовою.

Тривалість курсу визначається Центром підготовки викладачів з дотриманням основних вимог програми: 120 годин теорії та 6 годин практики для кожного слухача курсу CELTA; 120 годин занять із викладачами; 10 годин практики навчання мови для курсу DELTA. Курс може проводитися як у режимі інтенсив, так і парт-тайм. У першому випадку впродовж чотирьох тижнів заняття проходять п'ять днів на тиждень у другій половині дня. У другому – курс триває два–три місяці з двома–трьома заняттями на тиждень. Курс умовно можна поділити на три основні складові: теоретичні заняття, практичні та робота з тренером.

Теоретичні заняття проходять в інтерактивній формі: у вигляді семінарів, майстер-класів. Теми занять різноманітні: особливості навчання англійської мови дорослих, прийоми та способи, що до-

помагають ліквідувати мовний бар'єр, тактика раціонального вправлення помилок. Окреме заняття присвячується навчальним посібникам та матеріалам, де роз'яснюється, які підручники, аудіо- та відеопосібники найбільш ефективно використовувати на певному уроці. Значна увага приділяється питанням підготовки та планування уроків. Деяка частина занять ставить на меті розкрити фонетичні та граматичні аспекти англійської мови. Акцентується увага на особливостях методики проведення уроків читання, усного та писемного мовлення, сприйняття на слух.

Для проведення практики викладання слухачі поділяються на дві групи, кожна з яких працює зі своїм тренером. Практика викладання починається з першого дня занять після закінчення семінару. Слухачі працюють зі спеціально сформованою реальною групою студентів початкового або середнього рівня володіння англійською мовою. Кожен практикант викладає 6 повних годин упродовж курсу.

Кожного дня після закінчення практики тренер обговорює проведений урок. Він детально аналізує діяльність практиканта, наголошуючи на найбільш успішних та невдалих частинах уроку. Свої коментарі щодо проведеного уроку можуть надавати й інші слухачі, які були присутніми на занятті. Крім того, тренер проводить індивідуальні консультації з кожним слухачем, зазвичай дві – три консультації за курс. Програма курсу передбачає відвідування уроків викладачів міжнародної кваліфікації.

Оцінювання роботи слухача відбувається щоденно. Упродовж усього курсу слухач оформлює папку, яка містить п'ять робочих зошитів (CELTA 5 workbook) з інформацією про виконану за період навчання роботу, чотири письмові завдання (аналіз граматичної чи лексичної структури, системи викладання англійської мови як іноземної, огляд визначених підручників, дослідження попереднього досвіду вивчення мови і наявні успіхи оволодіння мовою конкретного учня тощо), звіти за відвідані та проведені уроки. Загальний бал складається з оцінок за проведені заняття, письмові завдання та професійне вдосконалення. Оцінюючи професійне вдосконалення, викладачі звертають увагу на такі критерії: наскільки слухач зважає на поради тренерів, як він уміє переймати досвід своїх колег, якого прогресу він досяг за період навчання на курсі, його особиста зацікавленість та намагання підвищувати якість і ефективність своєї роботи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, зазначимо, що практична педагогічна підготовка є обов'язковим компонентом загальної підготовки майбутніх учителів як у межах короткотрива-

лих, так і довготривалих програм навчання. Вона реалізується у вигляді шкільної практики та становить значну частину теоретико-практичної підготовки. Програми курсів підвищення кваліфікації вчителів зосереджені більше на трансляцію знань та досвіду у формі семінарів та тренінгів, а на власне практику з реальними учнями відводиться значно менше часу. Перспективним напрямом подальших розвідок, на нашу думку, є розвиток положень щодо змісту і методичних особливостей педагогічної практики майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базуріна В.М.* Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов у Великій Британії: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Базуріна Валентина Михайлівна. – Житомир, 2006. – 235 с.
2. *Кіщенко Ю.В.* Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ю.В. Кіщенко. – К., 2000. – 20 с.
3. *Мукан Н.В.* Система професійної підготовки майбутніх учителів загальноосвітніх шкіл в університетах Канади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.В. Мукан. – К., 2006. – 20 с.
4. *Рибачук К.В.* Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в університетах США: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / К.В. Рибачук. – Кіровоград, 2008. – 20 с.
5. Что такое CELTA? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globus-abroad.ru/corporativ_tichers.htm
6. Field experiences [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education.ualberta.ca/>
7. Diploma of English Language Teaching to Adults [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hpartners.ru/term/delta.htm>
8. Initial teacher training. Course content [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oise.utoronto.ca/ite/>
9. Initial Teacher Training (Second Phase). Circular 9/92. – London: DES, 1992. – 30 p.
10. Postgraduate certificate of Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bath.ac.uk/>